

## PAPER DETAILS

TITLE: TÜRKİYE'DEKİ ÇALIŞMA HAYATININ BİR PARÇASI OLARAK YABANCI ÇALISANLAR

AUTHORS: Kuwet LORDOGLU

PAGES: 11-31

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2576250>

## TÜRKİYE'DEKİ ÇALIŞMA HAYATININ BİR PARÇASI OLARAK YABANCI ÇALIŞANLAR\*

Kuvvet LORDOĞLU\*\*

“Seyahat etmek potansiyel bir eve dönüşü ima eder. Halbuki göçerlik ne kalkış ne de varış noktalarının sabit ve belli olduğu bir hareketi içerir. Göçerlik, sürekli değişime maruz kalan dilde, tarihlerde, kimliklerde ikamet etmeyi gerektirir. Varılan her yerin bir geçiş yeri olduğu göçte, eve dönmek gibi bir umudun gerçekleşmesi imkansız hale gelir.”

Iain Chambers

### ABSTRACT

This article undertakes an investigation into and comparative assessment of the problem of labour force migration in Europe as well as the particular case of Turkey, with a view, *inter alia*, to single out the dissimilarities between the two. More specifically, the sectors and jobs in which foreign workers are, as well as their social security rights are inquired. The article underlies that, as the case is throughout the world, demand for illegitimate foreign workers in our Country too concentrates in unskilled jobs and labour-intensive sectors, with employers' demands rather than workers' skills being decisive in the process. Accordingly, the paradox involved in the restriction of the means of mobilisation of those who live on their labour is pointed up in a world that is allegedly being globalised.

**keywords:** labour force migration, illegitimate foreign workers.

---

\* Kuvvet Lordoğlu, Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Bu çalışma Goethe-Institut tarafından düzenlenen “Türkiye’ye olan Uluslararası Göçün Yönleri: Toplumsal Şartlar ve Kişisel şartlar” adlı sempozyuma 10 Mart 2007’de sunulmuştur.

\*\* Prof. Dr. Kuvvet Lordoğlu, Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

## Giriş,

Göçmenlik olgusu içinde bir çok toplumsal ve bireysel sorunu içinde barındıran bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorunların sadece saptanmasının değil, kaynaklandığı ve ortaya koyan koşulların değerlendirilmesi üzerine yapılan bir çok araştırma sayesinde oldukça zengin bir göç ve sorunları literatürü oluşmuştur. Bu literatürün zenginliği, bir yandan konunun çok geniş boyutlu oluşundan, bir yanı ile de artan ve giderek genişleyen fiziki göçün dünya siyasi coğrafyasında yarattığı farklı etkiler nedeni ile de gerçekleşmektedir. Ülkeler arasındaki gelişmişlik ve ortalama kişisel gelir farklarına kadar indirgenebilen sonuç göstergeleri ile göç olgusunun nedenlerini açıklayan bir çok yayının içinde bulunmaktadır. Elbette ekonomik yetersizliklerin yanı sıra, bir dizi siyasi ve toplumsal ölçüt de uluslararası göçlerin nedenleri arasındadır. Göç eden bireylerin daha farklı bir yaşam düzeyine ulaşmak isteklerinde temel itici unsurun, her türden beklentilerinin mevcut koşullarda gerçekleşmemesidir. Bu beklentinin sağlanması ise bulunulan coğrafi yer içinde mümkün olmadığı (olamadığı) biçiminde özetlenen görüşleridir. Bireysel açıdan hareketi sağlayan bir diğer etmen de, daha önce gerçekleşmiş olan göçmenlik olgusunun ortaya koyduğu tablonun göçe niyetli birey açısından olumlu unsurlarının sadece öne çıkmasıdır. Göç eden birey geleceğini belirlemek için bir başka yöreye bir başka coğrafyaya doğru adeta tek kişilik bir haçlı seferine çıkmaktadır. Bu seferi esnasında, kimi ekonomik,hatta kültürel kazanımlar sağlamasına karşılık büyük kopuşlar ve yeniden bağlanamayışları da birlikte yaşamaktadır. Göç eden birey kendi toplumunda da gittiği yerde de “tutunamamaktadır.” Göç ile başlayan kopuş sürecinde bireyin eski toplumu ile yeni toplumu arasında bir köprünün kurulamamış olması, bir dizi ciddi ruhsal sorunlara ve travmaya da yol açabilmektedir. (S. Teber 1993: 9-16)<sup>1</sup>

Göçlerin çeşitli amaçlarla gerçekleştiğini bilinmektedir. Ancak bunların arasında göçmenin işgücü talebi olduğunu söylemek mümkün olsa da, birey ve ailelerin kararlarının önem taşıdığı karmaşık bir süreçten söz etmek mümkündür. (G. Toksöz, 2004:13)

## İşgücü Göçünün Avrupa’daki Seyri;

İşgücü göçünün yakın dönemdeki hızlanmasının İkinci Dünya Savaşı sonrasında daha belirgin olmaktadır. Savaş sonrası dönemdeki işgücü açığının kapanmasında özellikle Avrupa ülkelerinin büyüme süreçlerinin etkili olduğunu

<sup>1</sup> Bu konuda özellikle Almanya’da uzun süre yaşamış olan Türklerin hem yaşadıkları ülkede hem de ülkelerine dönünce karşılaştıkları sorunlar ifade edilmektedir. Konuştukları dilden, giyimlerine kadar bir dizi kültürel etken her iki ülke için de ayrı bir dışlanmışlık duygusunu bireye yaşatmaktadır. Bu konuda Türkçe “İki cami arasında binamaz kalmak”, veya “İki arada bir dereye kalmak” gibi deyimler arada kalmışlığın dilimizdeki vurgularıdır.

görmekteyiz. 1945-1970 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerinin ihtiyacı olan işgücü açığı Yunanistan, İspanya ve Portekiz ve bir ölçüde İtalya ile yani güneyden karşılandığı görülmektedir. Söz edilen ülkelerin Avrupa'nın diğer gelişmiş ülkelere görece daha az sanayileşmiş olması göçün bu ülkelere karşılanmasını sağlamıştır. Ancak daha sonraki yıllarda yüksek işsizlik oranları ve ekonomik durgunlukları nedeni ile işgücü ihracı daha fazla oranda görece daha az gelişmiş yörelere, Türkiye, Fas, Tunus ve eski Yugoslavya gibi ülkelere doğru kaymıştır. Buralardan başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa'ya yönelik 1960'lardan itibaren işgücü göçü başlamıştır (OECD, 2003:4). Bu ülkeler 1974 yılına kadar resmi yollardan işgücü göçü sağlamışlardır. Daha sonraki yıllarda ise işgücü göçü yasal yollardan dört farklı biçimde sürmüştür. Bunlardan ilki, aile birleşmeleri yolu ile çalışma, vasıf düzeyi yüksek işçilerin izinli çalışmaları, mülteci ve sığınmacıların taleplerinin incelendiği süre içindeki çalışmaları ve öğrencilerin öğrenim süreleri içindeki çalışmaları olarak gruplanmaktadır. (E.Krzeslo, 2002:46) Bu grupların dışında kalan ve en fazla iş piyasasına katılanlar yasadışı yollardan ülkede kalmaya çalışanlar, yani işgücü göçünün ana unsuru olan kesimlerdir. 1980'li yıllardan 2000'li yıllara süren işgücü göçünün en temel niteliklerinden biri de bu göçmenlerin kayıtdışılığı ve önemli ölçüde mülteci, sığınmacı olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda sadece 1989-1998 arası dört milyon dan fazla kişinin Avrupa'ya iltica başvurusunda bulunduğu anlaşılmaktadır. (Aktaran G. Toksöz: 2002,23)

Başlangıçta işgücü göçü veren, (İtalya, Yunanistan, İspanya ve Portekiz) dört güney Avrupa ülkesinin 1990'lı yıllardan itibaren kendi işgücü piyasalarında önemli değişimler gözlenmeye başlanmıştır. Bu değişimlerden belki de en çarpıcı olanı 1960'lı yıllarda işgücü göçü veren bu ülkelerin bugün önemli oranda yabancı işgücü bulundurmalarıdır. Bugün bu dört ülkenin aktif nüfusları içinde ortalama yabancı işgücü oranı %2.1 olmaktadır (2000) (OECD, 2003:20). Bu çarpıcı değişikliğin en önemli nedenlerinden bu ülkelerin sahip oldukları ekonomik gelişmişlik düzeyleridir.

Diğer taraftan gelişmiş Batı ekonomileri karşılaştıkları yabancı işgücü göçü karşısında 1970'li yılların başından beri çeşitli kısıtlayıcı vize önlemleri almaya başlamışlardır. Alınan önlemlerin yetersiz kalışı bu ülkeleri yeni arayışlar içine sokmuştur. Örneğin gelişmiş ülke göçmen büro memurları göçün geldiği ülke çıkış noktalarında görevlendirilmiştir. Bu sayede göçün hareket ettiği noktalardan ülkeye girene kadar olan transit yolculuk esnasında kontrolü artırmak amaçlanmaktadır. Bazı özel durumlarda göçmenlere mali destek sağlanarak göçmenleri transit ülkenin sınırları dışına taşırmamak planlanmaktadır (Peker, 2002).

Gelişmiş ülkeler farklı göç kontrol politikaları ile ülkelerine gelen yabancıları durdurmaya çalışmaktadırlar. Bu politikaların bir kısmı göç veren ülkelerin Göç verme kapasitelerinin araştırılmasına yönelik bulunmaktadır. Özellikle işgücü göçünün yakın bir gelecekte göstereceği sayısal ağırlığı tahmine

yönelmektedir. Bu tahminler aynı zamanda alınan önlemleri daha belirgin hale getirmektedir. (Eurostat, 1998).

### İşgücü Göçü ve Türkiye;

Öte yandan sayısal olarak gelişmiş Batı ekonomileri ile karşılaştırıldığında yabancıların işgücü piyasalarına katılma oranları Türkiye ile kıyaslanmayacak ölçüde yüksek gerçekleşmektedir. Örnek olarak Belçika nüfusunun toplam %8.8'i, resmi olarak kayıtlı yabancılardan oluşmaktadır. (E.Krzeslo, 2001:64) Aynı oranın Türkiye için sadece %0.2 olması farkı göstermesi açısından önemlidir.

Yabancıların Türk işgücü piyasasına katılmalarının görünür hale gelişi kısmen 1990'lı yıllardan itibaren başlamıştır. Bununla birlikte yabancıların Türkiye'de iş piyasalarına katılımında hayli eski tarihlere rastlamak da mümkündür. Yıldırım Koç'un aktardığı farklı kaynaklara göre (Y. Koç: Türkiye'de Yabancı Çalışanlar: 2001)<sup>2</sup>, yabancıların Osmanlı İmparatorluğu'na çalışma için gelmeleri kurulan ilk fabrikalarda işi öğretmek amacı ile vasıf düzeyi yüksek ustalar aracı ile gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra ve günümüzde de benzer düzeyde vasıf düzeyi yüksek ustaların, çoğunlukta yabancı işletmelerde olmak üzere, çalıştıkları görülmektedir. Bu usta işçilerin geliş amaçları ve kalış

<sup>2</sup> 1740'lı yıllarda Yalova'da kağıt fabrikasının kuruluşunda ve işletilmesinde Lehli ustalar çalışıyordu 1790 yılında Osmanlı tersanelerinde "büyük kısmı Avrupalı olan 2000'den fazla işçi" bulunmaktaydı. I. Abdülhamit döneminde askeri sanayi işletmelerini yeni bir düzene sokmak için Avrupa'dan uzmanlar, ustabaşları ve vasıflı işçiler getirildi II. Mahmut devrinde ise İstanbul'da kurulan bez fabrikası 1839 yılında Avrupa'dan getirilen ustalar ve makinelerle basma üretmeye başladı.1850'li yıllarda Bursa'da 14 ipek fabrikasında "20 kadar Fransız ve Viyanalı amele mevcuttu. Bu fabrikaların makinelerinden başka, usta ve ameleleri de kısmen Avrupa'dan geliyordu" II. Abdülhamit tarafından 1894 yılında İstanbul'da (Yıldız) kurulu Çini Fabrikasında çalıştırılmak üzere Fransa'dan bir usta ve birkaç işçi getirilmişti

Demiryolu inşaatlarında, madenlerde, bankalarda da yabancı uyruklu vasıflı işçiler, ustalar, teknisyenler, mühendisler çalışıyordu. Örneğin, Aydın demiryolunun yapımı sırasında, 1865 yılında bir kolera salgını olmuştu. Demiryolu inşaatında çalışan 14 İngiliz mühendis ve teknisyen koleradan ölmüştü. 1910'lu yıllarda Batı Anadolu'daki zımpara taşı ocaklarında çalışmak için İtalya'dan ve Yunanistan'dan galeri işçileri geliyordu. Krom madenlerini işleten İngiliz şirketi de İtalya ve Yunanistan'dan vasıflı işçi, İngiltere'den mühendis getiriyordu. (Y. Koç'un aktardığı bu bilgiler için aşağıdaki kaynaklara bakılabilir. R., Önsoy, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası**, T.İş Bankası Yay., Ankara, 1988, s. 48-49, T. Timur, **Osmanlı Çalışmaları**, V Yay., Ankara, 1989, s. 110,E.Z., Karal, **Osmanlı Tarihi, VII. Cilt**, TTK Yay., Ankara, 1976, s. 214 E.Z., Karal, **Osmanlı Tarihi, VIII. Cilt**, TTK Yay., Ankara, 1977, s.157-158, G.,Ökçün, **Osmanlı Sanayii, 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistik**, SBF Yay., 2. Bası, Ankara, 1971, s.93, O., Kurmuş, **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, Savaş Yay., 3. Basım, Ankara, 1982, s.47.).

süreleri burada incelenen yabancı işçilerden farklılık göstermektedir. Söz edildiği gibi 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye, en başta komşularından olmak üzere ciddi sayılabilen bir oranda göçmen işçi almaya başlamıştır.

Bu göç, niteliği itibarı ile sadece çalışma amacına ve Türkiye'ye yönelik olmamaktadır. Özellikle Sovyet Bloğu'nun dağılması ve Orta Avrupa ülkelerindeki politik değişimler, İran'da 1980'li yıllardaki rejim değişikliği, Doğu Almanya ve Batı Almanya'nın birleşmesi, Eski Yugoslavya'daki etnik çatışmalar ve Kuzey Irak'taki özellikle Kürt nüfusa yönelik çatışmalar göçmen ve siyasi mültecilerin sayısında son yıllarda önemli artışlar getirmiştir. (OECD 2003:5).

Gerçekten de eski Sovyet sisteminin fiili olarak destek verdiği ülkelerin yedisi Türkiye ile yakın komşu veya sınır ülke durumundadır. (Bulgaristan, Romanya, Moldavya, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan,). Bu durum Sovyet sisteminin 1989 dan itibaren çökme belirtileri göstermesi paralelinde ortaya çıkan çeşitli toplumsal sorunlar nedeni ile işsizliğin çok büyük boyutlarda ve uzun süreli yaşanmasına yol açmıştır. Özellikle kentlerde görülen yoğunlukla gençlerin yüksek oranda işsizliği dikkat çekmektedir. (<http://laboirsta.ilo.org> 18.05.2004) Öte yandan bu ülkelerden Türkiye'ye gelenlerin bir bölümü yukarıda sayılan nedenlerle ve etnik köken itibarı ile Türkiye'ye yakınlık duymaktadır. Soğuk savaşın sona ermesi ve komünizmin çöküşü yaşanan ekonomik sıkıntılar bu ülkelerdeki Türkleri çoğu zaman yasal olmayan yollardan Türkiye'de iş aramasına sebep oldu. (K. Kirişçi 2000:41)

1990'lı yıllardan sonra Türkiye'ye giriş yapan yabancıların arasında yakın komşuları önemli orandadır. Bulgaristan, Yunanistan ve Azerbeycan'dan giriş ve çıkış yapanların diğer ülkeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. 2004 yılında en çok giriş çıkış yapılan ülke sıralamasında Bulgaristan 3. sıraya inmiştir. Bu ülkelerdeki Türk kökenlilerin sayısal yoğunluğu bu oranın yükselmesine neden olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca bu ülkelerin Türkiye'ye coğrafi yakınlıkları bulunmaktadır. Coğrafi yakınlığın getirdiği yolculuk masraflarının düşüklüğü ve mevcut vize kolaylıkları göçmenler açısından ayrı bir çekim alanı yaratmaktadır.

Son dönemde yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler Ortadoğu bölgesinden gelen yabancıların sayısında önemli artışları ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Türkiye ye son yıllarda çalışma amacı gelenlerin bir kısmı Türkiye'yi bir transit ülke olarak kabul edip bir süre yasal veya yasal olmayan biçimlerde ülkede kalıp çalıştıktan sonra Batı ülkelerine geçmektedirler. Bu nedenle çalışma amacı ile gelen yabancıların bir kısmı belirli bir süreyi Türkiye'de geçirip ülkeyi terk etmektedir.

Gelen yabancıları dikkat çeken bir başka sınıflaması da geldikleri ülkeye veya bölgelere göre ayrı çalışma niteliklerinin bulunmasıdır. Örnek verilirse, Siyasal nedenlerle Türkiye'ye Doğu'dan gelenlerin çalışmaları ile daha uzun süreli, Batı ve Kuzey'den gelenlerin ise çalışmaları geçici bir süre içindir. (S.Yorgun-A.Şenkal 2003:8) Benzer bir sınıflama, farklı yazarlar tarafından

yapılmaktadır. Doğu Avrupa ülkelerinden gelenlerin (Romanya, Moldova, Ukrayna gibi) iş aramak ve çalışma amaçları, Ortadoğu ve Asya Ülkelerinden gelenlerin (İran, Irak, Afganistan, Pakistan, Bengaldeş, Çin, Sri Lanka) Türkiye'yi bir transit ülke olarak görüp asıl amaçlarının Batı ülkelerine geçmek oldukları, Son grupta ise kendi ülkelerine dönmek istemeyen ve ülkede yasadışı çalışma ve göç imkanlarını araştırarak Asyalı mülteciler bulunmaktadır. (Furkan Şen,2006: 55-56, ve S.Yardımcı,2006:168)

### **Türkiye'ye Yönelik İşgücü Göçünün Batı Ülkelerinden Farklı Yanları**

Türkiye'ye yönelik bir işgücü göçü Batı ekonomilerine yönelik olandan sadece sayısal olarak değil, niteliksel olarak da ayrılmaktadır. Belirgin ilk farklılık işgücü göçünün esas olarak yöneldiği ülkelerle Türkiye arasında var olan gelir farklılığıdır. Türkiye fert başına düşen milli gelir açısından orta-alt gruba giren ülkeler arasındadır. Yaklaşık fert başına düşen milli geliri 5000\$ civarındadır. (İTO, 2006:73) İkinci farklı nitelik, yabancıların Türk işgücü piyasalarında oluşan bir yetersizlik nedeni ile gelmiş olmamalarıdır. (Yorgun-Şenkal, 2003:7). Üçüncü nitelik ise, Türkiye'nin komşusu olan ülkelerle yakın kültürel ve tarihsel bağlarının bulunmasıdır. Bulgaristan, Romanya, Azerbaycan, Ukrayna ve Moldova gibi ülkelerde önemli oranda Türk kökenli yaşamaktadır. Ve nihayet son olarak da Türkiye'nin bulunduğu coğrafi koşullar nedeni ile Batı ülkelerine transit geçişin kuzeyden Ukrayna yolu veya güneyden kuzey Afrika hattına göre az maliyetli ve daha güvenilir özellikler taşımaktadır. (Jandarma Komutanlığı Hizmete Özel Yayın, 2003). Sonuç olarak Türkiye, artan ölçüde işgücü amaçlı göç nedeni ile gelen yabancıların kaçak olarak çalışmak zorunda kaldıkları ve bir dizi çalışma sorununa maruz kalan yeni göç alan bir ülke konumundadır.

### **Daha Çok İşgücü Göçü Almanın Bazı Ölçütleri;**

Türkiye özellikle son dönemde artan oranda göçmen trafiğine uğrayan bir ülke konumunda gözükmemektedir. 2005 yılı verilerini karşılaştırdığımız zaman yakalanan kaçak göçmen sayısı bakımından Moldova ve Yunanistan'dan sonra üçüncü ülke durumundadır. Moldova muhtemelen Ukrayna üzerinden Avrupa'ya giriş yapmak isteyen, Yunanistan ise Ege ve Akdeniz ve Türkiye üzerinden gelen kaçak göçmenlerin yolu üzerinde olması nedeni ile en yoğun bir göçmen trafiğe maruz kalmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin transit ülke konumu daha da pekişmektedir. Bu arada giriş veya çıkış yaparken yakalanan kaçak göçmenlerin sayısında özellikle son yıllarda önemli artışlar görülmektedir.. Son on yılda yarım milyonu aşkın göçmen sadece Türkiye'de yakalanmıştır. Yıllara göre kaçak göçmen sayısındaki artış aşağıdaki Çizelge 1 de izlenmektedir. Göçmen trafiğinin artmakta oluşunun küresel anlamda açıklanabilen ekonomik ve siyasi nedenleri bulunmaktadır. Ancak bu mevcut trafiğin bir bölümü Türkiye üzerinden

gerçekleştigi için yakalanan göçmenlerin geldikleri ülkelere iadesi oldukça maliyetli bir sorunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bu maliyeti karşılayacak bir bütçenin bulunmadığı güvenlik mensuplarınca belirtilmektedir.



**Çizelge 1: 1995-2005 arası yakalanan kaçak göçmen sayısı:**

|              |         |
|--------------|---------|
| 1995         | 11,362, |
| 1996         | 18,804, |
| 1997         | 28,439, |
| 1998         | 29,426, |
| 1999         | 47,529  |
| 2000         | 94,514  |
| 2001         | 92,362  |
| 2002         | 82,825  |
| 2003         | 56,219  |
| 2004         | 61.228  |
| 2005         | 57.428  |
| 2006(Temmuz) | 26.624  |
| Toplam       | 606.560 |

**Kaynak:** EGM Yabancılar Hudut ve İltica Daire Başkanlığı ve Jandarma Hizmete özel yayınlarından alınmıştır.

Yukarıdaki çizelgede görülen kaçak göçmenlerin bir bölümü kısa bir süreli olsa bile Türk işgücü piyasalarına katıldığını tahmin edebiliriz.Öte yandan kaçak göçmenlerin bir bölümü, başta fuhuş olmak üzere çeşitli suçlardan dolayı sınır dışı edilmektedir.. Çeşitli suçlar nedeni ile ülkeden sınır dışı edilenler aşağıdaki çizelgede izlenmektedir.

**Çizelge2: Çeşitli suçlar nedeni ile sınırışı edilen göçmen sayıları**

|      |       |
|------|-------|
| 2000 | 31399 |
| 2001 | 42043 |
| 2002 | 42232 |
| 2003 | 23947 |
| 2004 | 38040 |
| 2005 | 30789 |
| 2006 | 34000 |

**Kaynak:** EGM Yabancılar Hudut İltica Daire Başkanlığı, 2006

Çizelge 1 ile çizelge 2 arasındaki pozitif farkın bir bölümü ülkede kalan göçmenleri ifade edebilmektedir. Bu göçmenlerin farklı statüler altında ve çoğunlukla büyük kentlerde kaldıklarını tahmin ediyoruz.

Yakalanan kaçak göçmenlerin dışında yasal yollardan ülkeye girip oturma izni alan yabancıların sayılarında yıllar itibari ile bir artış gözlenmektedir. Bu artış ve ikamet izni alan yabancılar Batı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşük bir oranda olduğu anlaşılmaktadır.

**Çizelge 3: Çalışma ve diğer nedenlerle izin verilen yabancıların yıllara göre dağılımı**

| Yıllar | Çalışma | Diğer   | Toplam  |
|--------|---------|---------|---------|
| 2000   | 24.198  | 144.299 | 168.047 |
| 2001   | 22.414  | 138.840 | 161.254 |
| 2002   | 22.556  | 135.114 | 157.670 |
| 2003   | 21.650  | 130.553 | 152.253 |
| 2004   | 21.140  | 136.422 | 157.562 |
| 2005   | 22.562  | 146.233 | 168.795 |

**Kaynak:** EGM Yabancılar, Hudut İltica Daire Başkanlığı

Çizelge 3'den görüldüğü gibi ikamet iznine sahip olan yabancıların sadece %13-14'lük bir oranı çalışma için izin alabilmektedir. Diğer kalış nedenleri öğrenim, turizm, ticaret ve araştırma gibi nedenlerdir. Çalışma iznine sahip olan yabancılar oranının düşüklüğü çalışma izni verilmeyen yabancıların yasal çalışma alanları dışında enformel işleri icra ettiklerini düşündürmektedir. (S. Erder-S. Kaşka, 2003: 15)

Türkiye'ye gelen yabancıların milliyetlerine göre ortaya çıkan dağılım da ikamet izinleri ve nedenleri açısından bir farklılaşma ortaya koymaktadır.

Oturma iznine sahip olan yabancıların arasında Bulgaristan ve Azerbaycan'ın payı %35 ile %38 arasında (2004-2005 Yılları) değişmektedir. Öte yandan bu ülkelerden gelip ve izinli çalışanlarının ikamet edenlerine oranı ise sadece %1-6 arasında değişmektedir. Burada tam tersi bir gelişmeyi ABD, İngiltere, Alman ve Rusya vatandaşları için görmek mümkündür. Toplam oturma izinlerinin sadece %3-4 bu ülkelerden gelen yabancılar için iken, bunlardan izinli çalışanların ikamet edenlerine oranı %17 ile %33 arasında değişmektedir. Kısaca ikamet edip te izinli çalışanların oranı gelişmiş ülke vatandaşları için yüksek, gelişmekte olan ülkeler için oldukça düşük orandadır. (EGM Yabancılar Hudut ve İltica Dairesi Başkanlığı verilerinden hesaplanmıştır. 2005) ÇSGB verileri de yabancı uyruklu şahısların çalışma izinlerinin yukarıdaki değerlendirmelere paralel biçimde toplam çalışma izinlerinin %13.1 Rusya Federasyonu vatandaşları ile %7.9 Alman vatandaşlarına verildiğini göstermektedir.

### **Türk İşgücü Piyasasına Katılan Yabancıların Çalışma Esasları**

Türkiye işgücü piyasaları son yıllarda katılanların bir bölümünün artan oranlarda yabancılardan oluştuğu ve ortaya koyduğu sorunların boyutu hakkında resmi raporlar mevcuttur. (CSGB, 2004 Kayıtdışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi çalıştırılmasının Önlenmesi) Yabancıların ülke içinde çalışmalarının engellenmesi hatta zorlaştırılması, mümkünse geri dönüşlerinin sağlanmasına ilişkin Türkiye'de dahil olmak üzere bir çok ülkede yasal düzenleme mevcuttur.

Bireylerin serbestçe çalışma, işini seçme hakkından, söz eden BM İnsan Hakları Evrensel beyannameinin 23. maddesine rağmen. bu hakkın çeşitli biçimlerde sınırlandırıldığı gözlenmektedir. Türkiye’de bu beyannameyi kabul eden ülkelerden biridir.

Genel bir bakış ile çalışma hakkının özellikle yabancılar için kısıtlanmasının temelinde yatan düşüncenin altında o ülkede yaşayanların çalışma haklarının öncelikli olarak korunması gibi bir olgu bulunmaktadır. Bilindiği gibi ülkedeki yerli işçilerin işsizlik oranlarının yüksek olması bu sınırlamalardaki etkenlerden biridir. Buna rağmen işsizlik oranlarının düşük olduğu dönemlerde de gelen yabancıların ücretleri düşüreceği gibi endişeleri de çeşitli sınırlamalara yol açmaktadır. Ancak bu ekonomik kaygıların dışında kalan kimi ulusalcı düşüncelerle hazırlanan düzenlemeler yabancıların ülke içinde çalışmalarını sınırlandırabilmektedir. Bu konuda Türkiye’de 2003 yılına kadar uygulamada kalan,” Bazı mesleklerin icra edilmesi için Türk Vatandaşlığı koşulu aranmasına ilişkin yasa” (11.6.1932 tarih ve 2007 sayılı kanun)ve geçerliliği süren “Yabancıların Türkiye’de İkamet ve seyahatleri hakkındaki yasa “(24.7.1950 tarihli 5683 sayılı kanun 3. madde) bu konuda örnek oluşturabilmektedir.<sup>3</sup>

### **Çalışma İzni Olan ve Olmayan Yabancılar**

Genel olarak Türkiye’de çalışan yabancıları izin alma durumlarına göre iki grup içinde toplamak mümkündür. Sonuçta her iki grupta toplananlar da işgücü piyasası katılmakta ve bu piyasası değişik yönlerden etkilemektedir. Öncelikle yasal çalışma iznine sahip olanlarla olmayanlar arasında çalıştıkları işyeri sektörleri açısından belirgin farklar göze çarpmaktadır.

Türk işgücü piyasasına katılan yabancı ne anlama gelmektedir. 2003 yılında yürürlüğe giren 4817 sayılı “Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki “kanun ile Türk vatandaşı sayılmayan kişileri yabancı kabul etmiştir. Ancak bu yabancı kavramının çalışma hakkı açısından iki önemli istisnası bulunmaktadır. Bunlardan biri doğumla Türk vatandaşlığı kazanmış ancak sonradan izin alarak Türk vatandaşlığından ayrılan kişilerin sahip olduğu çalışma hakkıdır. Yasa koyucu bu istisna ile çalışma hakkının kullanılmasında eski Türk vatandaşları ile yabancılar arasında bir ayırım oluşturarak eski vatandaşları lehine bir koruma getirmiştir. Bu noktada TC vatandaşlığını kaybedenlerin çalışma izinleri istisnai olarak verilmektedir. (YÇİHK uygulama yönetmeliği m:47)<sup>4</sup> Diğer ise 1981

---

<sup>3</sup> Yabancıların Türkiye’de serbest olarak ikamet ve seyahat etmelerine ilişkin 1950 tarihli yasa öncesi yabancıların Türkiye’de seyahat etmeleri ancak özel izin ile mümkündü. Bu konuda Türkiye’de ilk seyahat edenlerden biri olan Lord Kinross’un anıları döneme ilişkin ilgi çekici gözlemler içermektedir. (Lord Kinross,Kutsal Anadolu Toprakları, Nokta Kitap, İstanbul 2003)

<sup>4</sup> Bu tür istisna izninden yararlanmakta olanlar sadece eski TC vatandaşları değildir. Türk vatandaşları ile evli olanlar,öğrenciler,mülteciler, AB üyesi ülke vatandaşlarının eş ve

tarhli ve 2527 sayılı “Türk Soylu yabancıların Türkiye’de Meslek ve sanatlarını serbestçe yapabilmelerine, kamu ve özel kuruluş ve işyerlerinde çalıştırılabil-melerine ilişkin” kanundur. Yasa koyucu bu istisna ile çalışma hakkının kullanılmasında “Türk soylu” kavramı ile istisna yaratmıştır. Burada Türkiye’ye yakın ülkelerdeki etnik gruplardan kendilerini Türk kabul edenlerin konumlarının ve soylarının ispatının ülkeye girdikten sonra ciddi sorunlar yarattığı yapılan görüşmelerde aktarılmaktadır. Bu istisnalar dışında kalanlar tamamen yabancı olarak kabul edilip, çalışmaları izne tabidir. Bir yabancının çalışabilmesi için öncelikle çalışma izni alması gerekmektedir.

### Çalışma İzni Olan Yabancılar

Türkiye’ye çalışma amacı ile gelen yabancıların 2003 yılına kadar farklı kurumlar tarafından alınan çalışma izinleri bulunmaktaydı. Bu tarihten sonra bazı istisnalar dışında çalışma izinleri tek çatı altında toplanmıştır. (A.Güzel, F.Bayram 2006: 87-94)<sup>5</sup> 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Kanunu ile bir çerçeve yasa oluşturulmuştur. Bu yasa ile 2003 yılından itibaren yabancıların Türkiye’de çalışmaları ile ilgili bütün izinler Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından verilmeye başlanmıştır. Bu izinler 2003 öncesi Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından verilmekte idi.

Aşağıdaki çizelge 4’de çalışma izni alan yabancıların sayılarında son yıllarda önemli artışlar olmaktadır. Sadece 2004 yılına göre 2006 yılında izin alıp çalışanların sayısında %45 gibi önemli bir artış gözlenmektedir.

**Çizelge 4: CSGB tarafından verilen çalışma izinlerin yıllara göre dağılımı**

| Yıllar     | Çalışma İzni verilenler |
|------------|-------------------------|
| 06.09.2003 | 855                     |
| 2004       | 7302                    |
| 2005       | 9438                    |

çocukları,geçici süre ülkeye gelenler,kilit personel niteliğindeki yabancılarda istisna çalışma izini alabilmektedir. Ancak bu bağlamda izin alanların toplamı son üç sene için 557 kişi olmuştur. Toplam çalışma iznine sahip olanların çok küçük bir kısmı bu izinden yararlanmaktadır. (CSGB Yabancılar Dairesi Başkanlığı)

<sup>5</sup> İzin verme ve istihdam etme yetkileri halen devam eden kamu kurum ve kuruluşları :

1-Başbakanlık Merkez teşkilatı, 2-Çevre ve Orman Bakanlığı, 3-Dış işleri Bakanlığı, 4-Hazine ve Dış ticaret Müsteşarlığı, 5-Bayındırlık Bakanlınca yaptırılacak Akaryakıt ve doğal gaz boru hatlarının depolanması ve dağıtılmasına ait tesislerin ihale esaslarına ait kanun, 6- Karayolları genel müdürlüğü, 7-Yüksek Öğretim Kurulu, 8- DİE Başkanlığı, 9-Kültür ve Tabiatı Koruma kanuna göre, 10- Maden tetkik arama genel müdürlüğü, 11-Türk İşbirliği ve Kalkınma idaresi Başkanlığı, 12-TUBİTAK, 13-DPT başkanlığı, 14- GAP idaresi, 15-Olimpiyat Oyunları Hazırlık komitesi, 16- Özel Çevre koruma Kurumu, 17-Türk Patent Enstitüsü, 18- Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, 19-Devlet Tiyatroları, 20-Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 21- Refik Saydam Hıfzısıhha Müessesesi, 22-İETT İdaresi

|        |       |
|--------|-------|
| 2006   | 10603 |
| Toplam | 28198 |

**Kaynak:** CSGB Yabancılar Dairesi Başkanlığı

Verilen çalışma izinlerinin türleri açısından da farklılaşma bulunmaktadır. 4817'e göre süreli izin alanların oranı diğer izin alma biçimlerine göre (Süresiz, bağımsız, ve istisna izinleri) yaklaşık %60 düzeyindedir. Bu izin biçimi önemli ölçüde yeni izin almak için yapılan başvuruları da kapsamaktadır.

Çalışma izinleri verilenlerin meslek grupları ve görev yapmak istedikleri alanlara göre dağılımlar yabancı işgücüne olan talebin seyrini de göstermektedir. İşgücü piyasalarına izin alarak katılan yabancıların çalışma alanları ile izinsiz çalışan yabancılar çalışma alanlarında görülen farklılık enformel ekonominin formel ekonomiden ayrıldığı alanları açıklayan niteliktedir.. Buna göre izinli çalışanların meslek ve görev yaptıkları alanlar çalışma bakanlığı geçici verilerine göre aşağıdaki çizelge 5 de görülmektedir.

**Çizelge 5: CSGB tarafından verilen izinlerin mesleklere ve diplomalara göre dağılımı**

|                                                     |                                         |
|-----------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| Görev yaptığı işe göre verilen izinler <sup>6</sup> | Diploma mesleğine göre verilen izinler* |
|-----------------------------------------------------|-----------------------------------------|

<sup>6</sup> Tüm meslekler Uluslar arası meslek sınıflaması(USMS 88) göre düzenlenen meslek grupları:

| Meslek Sınıflaması | Sayısı      | %          | Meslek Sınıflaması | Sayısı      | %          |
|--------------------|-------------|------------|--------------------|-------------|------------|
| 1                  | 2155        | 22,47      | 1                  | 972         | 10,14      |
| 2                  | 1406        | 14,66      | 2                  | 2247        | 23,43      |
| 3                  | 344         | 3,58       | 3                  | 0           | 0          |
| 4                  | 369         | 3,85       | 4                  | 411         | 4,28       |
| 5                  | 0           | 0          | 5                  | 46          | 0,48       |
| 6                  | 1829        | 19,07      | 6                  | 316         | 3,29       |
| 7                  | 604         | 6,30       | 7                  | 237         | 2,47       |
| 8                  | 54          | 0,56       | 8                  | 17          | 0,18       |
| 9                  | 2831        | 29,51      | 9                  | 5346        | 55,73      |
| <b>Toplam</b>      | <b>9592</b> | <b>100</b> | <b>Toplam</b>      | <b>9592</b> | <b>100</b> |

**Kaynak:** ÇSGB Yabancılar Dairesi Başkanlığı, 2006

Çizelge 5'den görüldüğü gibi üst düzey yönetici ve profesyonel meslek grupları görev yaptığı alanlar tarafından en yoğun izin talep eden veya edilen grubu oluşturmaktadır. Bu grup ve profesyonel meslek grubu içinde Türkiye'de çalışan izinli yabancıların sahne ve gösteri sanatları, eğitim ve yönetici gibi profesyonel alanlarda iş piyasasına katıldıklarını söylemek mümkündür. Ancak önemli bir çalışan grubu da meslek belirtmeden sunulan işe talip olmakta ve izin talep etmektedir. Bu grupta olanları dahil etmeden yapılan sınıflamaya göre de çizelgede bir farklılaşma çıkmamaktadır. Üst düzey yöneticiler ve profesyonel meslekler en fazla izin talep edilen ve çalışma izini alan gruplardır. Bu izinli çalışma alanlarının Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından verilen dönemdeki seyri de benzer bir dağılımı yansıtmaktadır. 1998-2000 yılları arasında çalışma izini almak için başvuran ve kabul edilenlerin içinde üst düzey yönetici konumunda olanların oranı toplam içinde %40 düzeyini aşmaktadır. (N.Ciğerci Ulukan 2006: 224) Bu durumda gerek, Hazine ve Dış ticaret müsteşarlığı gerekse,

- 1-Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler, ve müdürler
- 2- Profesyonel meslek mensupları
- 3- Yardımcı profesyonel meslek mensupları
- 4- Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışanlar
- 5- Hizmet ve satış elemanları
- 6- Nitelikli Tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları
- 7- Tesis makine operatörleri ve montajcılar
- 8- Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar
- 9- Meslek belirtmeyenler (Sadece bu sınıflama için)

\*

ÇSGB döneminde alınan izinlerin önemli ölçüde nitelikli işlere yönelik mesleklerde yoğunlaştığını göstermektedir.

### **Çalışma İzni Olmayan Yabancılar;**

Çalışma izni olmadan çalışanların yakalanmaları halinde 4817 sayılı yasanın 21. maddesine muhalefet etmekten dolayı öngörülen cezalar işverenine ve işçiye ayrı ayrı tahakkuk ettirilmektedir. İstanbul Bölge Çalışma Müdürlüğü İş teftiş kurulu kesin olmayan verilerine göre, bu alanda CSGB müfettişlerince kesinleşen işveren cezaları bize kaçak olarak yabancı çalıştıran işverenlerin sayısal büyüklüğü ve çalışılan alanlara ilişkin örnek oluşturmaktadır. İşverenlere verilen cezaların yaklaşık 1/3'ü bireysel olarak işçi çalıştıranlar tarafından ödenmiştir. Bireysel olarak ceza alanların hemen tamamının ev hizmetlerindeki çalışma ve çalıştırılma nedeni ile kesildiği görülmektedir. Bu grupta en yüksek ikinci oran beklendiği gibi tekstil sektörü işverenlerine kesilen cezalardır.



**Çizelge 6: 4817 sayılı yasaya muhalefet eden işverenler ve çalıştıkları sektörler**

| İlgili Sektörler <sup>7</sup> | 2006 | %   |
|-------------------------------|------|-----|
| Tekstil-Dokuma                | 17   | 18  |
| Gıda                          | 8    | 8   |
| Metal                         | 3    | 3   |
| İnşaat                        | 7    | 7   |
| Otomotiv                      | 6    | 6   |
| Konaklama –Eğlence            | 3    | 3   |
| Taşımacılık                   | 4    | 4   |
| Sağlık                        | 3    | 3   |
| Danışmanlık –Eğitim           | 2    | 2   |
| Petrol-Kimya                  | 2    | 2   |
| Belirsiz                      | 38   | 40  |
| Toplam                        | 94   | 100 |

**Kaynak:** CSGB İstanbul İş Teftiş Kurul Başkanlığı 2005-2006 verilerinden derlenmiştir.

Öte yandan Türkiye'ye giriş yapıp farklı çalışma alanlarında mesleklerini yapan veya enformel iş alanlarında geçici işçi olarak çalışan işçilerde aynı yasanın 21. maddesine göre ceza almaktadırlar. Emniyet tarafından Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne aktarılan dosyalar iş müfettişleri tarafından incelenerek kesinleştirilmekte ve bundan sonra ceza işlemi uygulanmaktadır. İşçiler için uygulanan cezaların ÇSGB İstanbul İş Teftiş Kurulu kayıtlarından taranması ile çalışılan sektörler aşağıdaki çizelge 7 de görüldüğü gibi gruplanmıştır.

<sup>7</sup> İşyeri unvanı-sektörü veya kaçak işçi sayısını belirtmeyenler dahil edilmemiştir

**Çizelge 7: 4817 sayılı yasaya muhalefet eden yabancı işçilerin çalışma alanları**

| Sektörler                                  | İşçi sayıları | %          |
|--------------------------------------------|---------------|------------|
| Tekstil ve Giyim                           | 106           | 14         |
| Ev Hizmetleri                              | 41            | 5          |
| Sosyal ve Sağlık Hizmetleri ve Danışmanlık | 107           | 14         |
| Otel-Lokanta-Eğlence                       | 311           | 42         |
| Taşımacılık Nakliyat-İletişim              | 24            | 3          |
| Kuaför ve Güzellik Salonu                  | 4             | 0.5        |
| Turizm                                     | 8             | 1          |
| Tarım                                      | 6             | 0.8        |
| Gıda                                       | 20            | 2          |
| Oto yıkama ve Yağlama                      | 12            | 1          |
| Dış Ticaret                                | 9             | 1          |
| İnşaat                                     | 26            | 3          |
| İmalat Sanayii                             | 114           | 15         |
| Diğer                                      | 44            | 5          |
| <b>Toplam</b>                              | <b>740</b>    | <b>100</b> |

**Kaynak:** İş Teftiş Kurulu, İstanbul Bölge Müdürlüğü 2006 yılı kayıtlarından derlenmiştir.

Yabancıların izinsiz çalıştıkları bu alanların yukarıda çizelge 7’de görüldüğü gibi yarıdan fazlası hizmetler sektöründedir. Bu sektör içinde ise ev hizmetleri ve evde sağlık hizmetlerine eleman temin eden aracı kurumların ve eğlence sektöründe izinsiz çalışanların çoğunluğu oluşturdukları verilerin detayından anlaşılmaktadır. Son bir yıl içinde yakalanan yabancıların yarıdan fazlası eğlence sektöründe çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda eğlence sektörünün gerek izinli gerekse izinsiz çalışanların yoğun olarak toplandığı bir iş alanı olmaktadır. Talebin yoğun olarak gerçekleşmesinin yanısıra bu sektörde çalışanların elde ettikleri gelirin yüksekliği de bu alana yeni katılımları arttırmaktadır. Gerçekten de bu sektörün özellikle seks işçisi çalıştırdığı ve yasadışı yollardan önemli gelir elde edildiği de basından izlenmektedir. (Furkan Şen, çeşitli gazete haberleri 208-240)

Yasa dışı çalışma ve çalıştırma eylemini gerçekleştiren gerek işverenlerin gerekse işçilerin incelenen dosyalarında çalışılan sektörler açısından bazı benzer özellikler görülmektedir. Örnek olarak imalat sanayi hem işverenler açısından hem de işçiler açısından en fazla yasa dışı çalışmanın tespit edildiği sektör olmasına rağmen, otel-lokanta ve eğlence sektöründe ise daha çok işçiler açısından kaçak çalışma görülmektedir. Öte yandan bu sektörde tespit edilen işveren sayısının düşük oluşu da kayıtdışı işletmelerin sayısındaki belirsizlikten kaynaklanmaktadır.

Kentlere gelen ve kaçak olarak iş arayanların çalıştıkları veya çalıştırıldıkları sektörlerin Batı Avrupa’da oluşan kaçak çalışma alanlarından farklı

bulunmamaktadır. Ekonomik gelişme düzeyindeki farklara rağmen benzer olan enformel yapıların işleyişlerinde paralellik bulunmaktadır. Nitekim sanayi içinde tekstil, plastik, mobilya, inşaat ve dericilik gibi alanlarda hizmet sektöründe turizm, eğlence, araba yıkama ev işleri hasta bakımı temizlik veya suç örgütleri içinde çalıştırılmaktadır. (S. Yardımcı, 2006: 169) Sonuç olarak çoğunlukla bu sektörlerin aradığı emek yoğun nitelikler ile yabancı çalışanların mevcut beşeri sermayeleri uyuşmamaktadır.

### **Yabancı Çalışanların Sosyal Güvenceleri**

Türkiye’de çalışan yabancıların bir sosyal güvenlik sistemine dahil olmadıklarını söylemek gerekir. Bu anlamda çalışan yabancılar büyük ölçüde sosyal güvenceden yoksun olarak iş piyasasına katılmakta veya iş aramaktadırlar. Ancak çalışan yabancıların muhtemelen küçük bir bölümü çalışma iznine tabi çalışmaktadır. 2006 yılı sonuna kadar çalışma iznine sahip yabancıların toplamı kentlerde istihdam edilen nüfusun sadece toplam %0.2 sini oluşturduğu anlaşılmaktadır. (TÜİK Ekim2006) Bu durumda sosyal güvenceden yararlanan küçük bir yabancı grup bulunmaktadır. Sosyal güvenceden yararlanan ve çalışma iznine sahip olan bu yabancıların sosyal güvenlik statüleri Sosyal Sigortalar ve Bağkur rejimlerine dahil olmaktadır. Bu bağlamda Türk Sosyal Güvenlik sistemi açısından 506 sayılı Sosyal Sigorta Kanunu’nun 6/1 maddesine göre yabancıların Türk işçilerinden farksız olarak, kendiliğinden ve bütün sigorta kollarına açısından zorunlu olarak sigortalı sayılmaları, 6.08.2003 tarihinden itibaren geçerli olmuştur. Belirtilen tarihten önce yabancının kısa dönemli sigortalı olarak sadece iş kazası, meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortaları zorunlu olarak yapılmaktaydı. (A. Güzel 2000: 27)

Ancak yukarıda da belirtildiği gibi yabancıların bütün sigorta kolları için zorunlu sigortalılığının iş sözleşmesine göre çalışmalarına bağlı bulunması ve bu kişilerin öncelikle çalışma iznine sahip olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. (A. Güzel–A.R.Okur 2004: 99) Bu durumda çalışma iznine sahip bulunmayan yabancıların yani kaçak yabancı çalışanların hiçbir sosyal güvencesi olmadığı açıktır. Bununla birlikte, mülteciler, sığınmacılar, vatansızlar, ve Türk soylu yabancılar da zorunlu sigorta yolu ile sosyal güvenceden yararlandığı anlaşılmaktadır. Bu grupta yer alan yabancıların çalışma izinlerinin bulunmaması sigortalı sayılmaları için zorunlu olmamaktadır.

Yabancılar Türk Sosyal Güvenlik sistemindeki diğer sosyal güvenlik kurumlarından sadece Emekli Sandığı kapsamına dahil edilmemiştir. Emekli Sandığı’ndan yararlanmak için T.C vatandaşlığı şartı aranmaktadır. Ancak yabancıların çalışma ve oturma iznine sahip olmaları halinde Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu’nda zorunlu sigortalı sayılmaktadırlar.

Sosyal Güvenlik kapsamında ele alınan İşsizlik sigortasından yabancıların yararlanması ise Türkiye ile yabancının ülkesi arasında ikili sosyal güvenlik

sözleşmesine bağlı bulunmaktadır.<sup>8</sup> (TUBA sigorta mevzuatı, A.Güzel 2004:48) Sadece bu ülke vatandaşlarının yapılan antlaşma hükümlerinde mevcut ise işsizlik sigortalarından yararlanması karşılık esasına göre mümkün olmaktadır.(H. Kırıl, 2006:102 ve A. Güzel 2000: 42) İşsizlik sigortası uygulamalarının bulunduğu büyük ölçüde AB ülkeleri ile ikili antlaşma yapılmıştır. İkili sosyal güvenlik antlaşmasının işsizlik sigortasını içermediği veya sosyal güvenlik antlaşmasının bulunmadığı ülkeler için karşılıklılık ilkesi geçerli olmaktadır. Yabancı çalışanın geldiği ülkede çalışan TC vatandaşları işsizlik sigortasından yararlanmakta ise o ülke vatandaşı da aynı şekilde antlaşma olmamasına rağmen bu sigorta kapsamına girmektedir.

## SONUÇ;

Türkiye uzun bir süredir yasadışı çalışma veya kayıtsız çalışma olgusu ile karşı karşıya bulunmaktadır. Aslında herhangi bir sosyal güvenceden yoksun olarak, ücretli çalışanların kentlerdeki oranı % 22 yi aşmaktadır.(2006) Buna göre ücretli çalışan yaklaşık her beş kişiden biri kayıtsız istihdam edilmektedir. Bu yüksek oran içine yabancı kaçak göçmenler dahil değildir. Yabancı kaçakların çalışma hayatı hem sosyal güvencesiz hem de her an sınırdışı edilme riski ile sürmektedir. Ayrıca istihdamları bu zorlayıcı unsurların etkisi ile çoğu kez piyasa geçerli ücretinin altında gerçekleşebilmektedir. İş piyasasına güvencesiz bir biçimde dahil olan yerli işçilerin yanı sıra dönemsel olarak sayıları değişen bir grup ta yabancı kaçak göçmen işçi bulunmaktadır.

Her ülkenin iş piyasasını düzenleyen çerçeve hükümleri yabancıların belirli koşullar halinde çalışmasına izin veren bir yapıdadır. Öncelikle planlanan o ülke vatandaşlarının bir istihdam olanağına sahip olmalarıdır.. Ancak vatandaşlar tarafından yapılmayan veya yapılamayan alanlarda yabancı çalışanlara izin verilebilmektedir. Buradaki temel ilke istihdamın yerli işçiler için korunmasıdır. Bunun yanı sıra işsizliğin artışının aynı zamanda iş piyasasında geçerli ücret düzeyinden ayrı bir tehdit oluşturacağı düşünülmektedir. 1970'li yılların ortalarından itibaren Batı ekonomileri kendi istihdamlarını korumak için yabancı işgücü ithaline son verdiler.Türkiye'de ise sanayi ve hizmetlerin ihtiyaç duyduğu alanlarda yabancı işgücü, sınırlı ölçüde zaten çalışma izni almakta idi. Ancak yabancı kaçak işgücü göçünün 1990'lı yıllarda önemli oranlara ulaştığının tahmin edilmesi yerli istihdamın korunması gerekçesi ile sınırlama yapılmasına yol açtı. Ancak bu sınırlamanın 1930'lu yıllardaki ulusalcı fıkriyatından bir ölçüde ayrıldığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de çalışma izni alanların mesleki durumları ve görev yerleri incelendiği zaman görülecektir ki bu meslekler vasıf özellikleri açısından bazı özel

<sup>8</sup> 2005 yılına kadar Türkiye ile ikili sosyal Güvenlik Antlaşması imzalayan ülkeler şunlardır.: İngiltere,ve Kuzey İrlanda, F. Almanya,Hollanda, Belçika, Avusturya,İsviçre, Fransa,Danimarka, Libya, Norveç, İsveç ve KKTC, Romanya, Makedonya, Kanada, Gürcistan, Lüksemburg, Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti, Azerbeycan, Arnavutluk

nitelikler gerektiren alanlarda yoğunlaşabilmektedir. Ancak bu alanlarda süreli izin verilmektedir. Ayrıca istihdam koşullarındaki değişimler izinlerin kaldırılmasına yol açabilmektedir. İzinli olarak çalışan yabancıların Türk iş piyasalarını ne sayısal olarak ne de niteliksel olarak etkilediğini söylemek mümkün değildir. Ancak izinsiz olarak çalışanların işgücü piyasalarını etkilemeleri konusunda önemli bir belirsizlik bulunmaktadır.

Kaçak olarak iş piyasasına katılan yabancıların çalıştıkları alanlar genel olarak kendi vasıflarından bağımsız biçimde vasıf düzeyi düşük daha çok emek yoğun sektörlerde ve çoğunlukla hizmetler içinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışma alanlarının gelişmiş Batı ekonomilerinde de benzerlik göstermesi sadece çalışanların niteliklerinden kaynaklanmamakta, aksine işveren taleplerinin de bu alanlarda yoğunlaştığını göstermektedir. Ayrıca bu sektörlerde istihdam edilenlerin işlerinin geçici özellikler taşıması, işçi devir hızlarının yüksek oluşu, çalışma koşullarının ağırlık taşıması gibi bir dizi nitelik bu alanın enformelliğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan yabancı kaçak çalışanların bu alanlarda iş bulma olanaklarını arttıran mevcut enformel istihdam koşullarının kimi zaman özendirilen kendi iç dinamikleridir. Nitekim kayıtlı istihdamın en az bulunduğu sektörler aynı zamanda yabancı kaçakların en yoğun iş alanlarıdır.

Yabancıların izinli çalışmalarına ilişkin kayıtların istatistik ham veri haline getirilmesi oldukça yakın bir tarihte başlanmıştır. Ancak bu verilerin yeniden sınıflanmasına ve ihtiyaçlara uygun bir şekilde derlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. İzinli çalışmalara ilişkin meslek ve görev yeri belirlenmiş iken denetimlerde ortaya çıkan izinsiz çalışmalara ait sınıflanmış tam bir veri bulunmamaktadır. Bu itibarla yabancı kaçak göçmenlerin hangi sektörlerde çalıştıklarına ve yıllara göre bu sektörlerdeki değişimi anlamak ve bu duruma uygun politikalar üretmek mümkün olmamaktadır.

Küresel bir ekonomi içinde para ve sermaye hareketlerinin sınır tanımadan hızla yer değiştirmesinin mümkün olduğu bir dünya içinde emeğini satarak yaşamını sürdürme ihtiyacındaki geniş bir kitleye hareket etme imkanı tanınmamaktadır. Bu dengesizliğin sürdüğü ve devam ettiği gelişmiş bir Batı dünyasının iş kapılarını Doğulu ve Güneyli göçmenlere kapatarak ne kadar bir süre daha kendi yaşlı işçileri ile çalışmaya devam edeceklerini bugünden kestirmek zor gözükmemekte.

#### KAYNAKÇA;

Aslan,M. (2002) “İstanbul: Ville d’immigration International” Rapport de Recherche,L’IFEA, İstanbul

Çiğerci Ulukan,N. (2006) “Türkiye’de Yabancıların Çalışma İzinleri : Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Örneği”, **Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri**, Derin Yayınları, İstanbul

- ÇSGB(2004) Kayıtdışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi Çalıştırılmasının Önlenmesi Değerlendirme Raporu, Ankara
- Çiçekli,B.(2005) “Yasadışı Göç,İnsan Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele ve Türkiye”,**Polis Bilimleri Dergisi**,7,s:1,Ankara ss: 43-58
- Ekşi,N. (2006) **Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular**, Beta Yayın,İstanbul
- Erder, S.-Kaşka, S. (2003), **Düzensiz Göç ve Kadın Ticareti: Türkiye Örneği**, IOM.
- Eurostat, 1998, ”La mesure de la migration clandestine en Europe volume1 no 7.
- Garçon,P-Loizillon,A.(2003) “L’europe et les migrations de 1950 a nos jours: mutations et enjeux” OECD,Bruzelles
- Güzel,A.-Bayram,F. (2006) “Türk Hukukunda Yabancıların Çalışma Hakları ve Çalışma İzinleri” **Uluslar arası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri**, Derin Yayınları, İstanbul
- Güzel,A.-Demircioğlu,M.(2000) **İşverenlerin Sosyal Sigorta Yükümlülükleri ve Sorumluluğu**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, 23, İstanbul.
- Kıral,H.(2006) **Yabancıların Türkiye’de Çalışma Esasları**,TİSK yayını no 270, İstanbul
- Kirişçi,K. (2000), “*Zorunlu Göç ve Türkiye*”, *Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına ilişkin Türkiye’deki Yargı Kararları* BMMYK, Ankara.
- Koç, Y., 2001, “Türkiye’de Yabancı Çalışanlar”, F. Ebert Vakfı için hazırlanan basılmamış tebliğ.
- Krzeslo,E.(2002) “Le Travail Clandestin la regularisation les papiers, le séjour” **Travail, Emploi Formation**,3 Bruxelles
- Lordoğlu,K.(2005) “Türkiye’de Yabancıların Kaçak Çalışması”,**Toplum ve Bilim**, 102, İstanbul ss:103-127
- Jandarma Genel Komutanlığı, 2003, Hizmet Özel Yayın 8. Bölüm, Ankara
- İçduygu,A.(2004) **Türkiye’de Kaçak Göç**,İstanbul Ticaret Odası Yayını 65, İstanbul
- İstanbul Ticaret Odası (2006) **Ekonomik Göstergeler**,yayın no 2006-20, İstanbul
- Peker, B., 2002, “Kaçak Göçmenler,Yasadışı İnsanlar: Yeni Köleci Dünya Düzeninde Türkiye” **Birikim Dergisi** Şubat ss:48-55.
- Şen,F. (2006) **Göçmen Kaçakçılığı İnsan Ticareti,Organ Doku Ticareti, KOM/TADOC yayını**, Ankara
- Teber,S.(1993) **Göçmenlik Yaşantısı ve Kişilik Değişimi**,Ortadoğu, Verlag, Oberhausen
- Toksöz,G.(2004) **Uluslar arası Emek Göçü** İmaj yayınları, Ankara
- Yardımcı,S.(2006) “Türk-Yunan Sınırında Belirsizlik Mıntıkası: Afrika Kökenlilerin İstanbul’da yasadışı Göç ve Yerleş(eme)me Deneyimi” **Terör, Şiddet Toplum**, Bağlam Yayınları İstanbul ss: 163-172